

DRŽAVNI SKUP O POUČAVANJU O HOLOKAUSTU I SPREČAVANJU ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI

Varaždin, 25. – 28. siječnja 2015.

Naziv izlaganja: Židovi u Ludbregu

Predavač: Milivoj Dretar, prof. povijesti i geografije

Mjesto, vrijeme: Varaždin, Hotel „Turst“, 26.1.2015.

„Židovi u Ludbregu“ naziv je jednosatnog izlaganja o najmanjoj židovskoj zajednici koja je do 1941./2. postojala u Hrvatskoj. Prvo spominjanje Židova u vezi Ludbrega bilo je 1768. godine kada se Židovi iz mađarske županije Zala tuže na plaćanje globe na ludbreškom sajmu. To je razdoblje kada su Židovi dolazili na sajmove u Hrvatskoj na nekoliko dana radi trgovanja, a obavezno bi plaćali razne namete jer su bili nepoželjni tadašnjim lokalnim vlastima. Znatnije naseljavanje iz austrijskih zemalja i Ugarske je počelo krajem 18. stoljeća kada se Židovi najprije doseljavaju u veće gradove poput Varaždina, Koprivnice, Križevaca odakle dolaze u ludbreška sela, pa konačno i u sam Ludbreg, tada trgovište pod knezovima Batthyany. Većina ludbreških Židova vuče podrijetlo iz pokrajine Gradišće, odnosno mjesta Schlaining, a neke obitelji su se doselile iz ugarskih županija te iz drugih pokrajina tadašnje države.

Prvi Židovi koji su zabilježeni u službenim popisima tolerancijskih taksi je bila obitelj Breyer iz koje je potekao poznati spisatelj i novinar Eduard Breyer (1811-1886.) koji je u svojim književnim djelima koristio zavičajnu tematiku. Sredinom 19. stoljeća doseljava sve više Židova i njihov broj u Ludbreškoj Podravini raste sve do 1900. kada ih je popisano 265. Najviše ih je bilo u Ludbregu, ali i u gotovo svim selima. Većinom su se bavili trgovinom, ugostiteljstvom ili su bili pokretači manjih proizvodnih pogona (ciglane, mlinovi, rudnici). Pojedinci su se bavili i unosnim poslovima poput medicine, odvjetništva, bankarstva.

Godine 1881. izdvajanjem iz dotadašnje koprivničke židovske općine, ludbreški Židovi osnivaju „Izraelitičku bogoštovnu općinu Ludbreg“. 1885. se spominje prvi službeni rabin Leopold Fleischman, a 1890. osnivaju vlastito groblje. 1895. se spominje kao godina izgradnje sinagoge u Ludbregu, a radilo se o adaptiranom stambenom objektu koji se sastojao od dvorane za bogoslužje, društvene sobe te rabinovog stana. Zgradu je okruživao manji park. Sinagoga je devastirana 1942., a nakon Drugog svjetskog rata je srušena. Posljednji rabin Josef Leopold Deutsch je obavljao svoju dužnost četrdeset godina (1902-1942.) kada je odveden u logor Jasenovac gdje je pogubljen sa članovima svoje obitelji.

Ludbreški Židovi su sudjelovali u radu većine gospodarskih i kulturnih udruženja, a nekoliko je utemeljilo lokalna vatrogasna društva (Bukovec, Sesvete, Martijanec). Angažirali su se i u radu svojih društava: Chewre kadische (osnovano 1931.), Jevrejskog dobrotvornog gospojinskog društva (1931.), cionističkog udruženja „Agudat Cijon“ (1918.). Židovi su se dobro uklopili u život Ludbrega tako da antisemitizam gotovo i nije bio izražen. 1903. i 1918. zabilježeni su neredi u kojima su izgređnici devastirali židovske trgovine i banku. Širenjem rata i na ovo područje, počinju progoni Židova: promjene prezimena na židovska, prijava imetka, nošenje židovskog znaka, oduzimanje imovine, zabrana kontaktiranja sa Židovima. Prva hapšenja započela su uskoro nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske, a masovna

hapšenja i deportacije u logore u ljeto 1941. i jesen 1942. Većina Židova je stradala u koncentracijskim logorima: Jasenovac, Loborgrad, Đakovo, Jadovno, Auschwitz. Ukupno je ubijeno oko 150 Židova koji su živjeli na ludbreškom području ili su potjecali odavde, a rat je preživjelo oko 50, većinom oni koji su se pridružili partizanima ili su se skrivali tokom cijelog rata. Danas je od židovske zajednice ostalo nekoliko preživjelih, njihove nekadašnje kuće te malo groblje u Ludbregu. Potkraj 2014. dio Ulice bana Jelačića gdje se nekada nalazila sinagoga, odlukom Gradskog vijeća preimenovan je u <Židovski prolaz>.

Kronologija Židova u ludbreškoj Podravini

- 1768. dvoje Židova iz Recnitza platilo tolerancijsku taksu na sajmu u Ludbregu
- 1800. u Ludbregu žive dvije židovske obitelji
- 1811. u Ludbregu rođen pisac i publicist Eduard Breier
- 1850-te početak brojnijeg doseljavanja židovskih obitelji iz Gradišća
- 1857. u prvom državnom popisu popisano oko 60 Židova na ludbreškom području
- 1869. osnovan Ludbreški vatrogasni zbor, zapovjednik Samuel Scheyer
- 1880. na području ludbreškog kotara popisano 244 Židova
- 1881. osnovana Izraelitička bogoštovna općina u Ludbregu
- 1886. prve sahrane na židovskom groblju u Ludbregu
- 1890. na području ludbreškog kotara živi 263 Židova
- 1892. osnovana prva banka "Ludbreška dionička štedionica d.d." obitelji Scheyer
- 1895. izgrađena sinagoga u Ludbregu
- 1902. Drugi narodni pokret – napadi na ludbreške Židove
- 1909. na području ludbreškog kotara popisano 203 Židova
- 1917. napadi Zelenog kadra na židovske trgovine
- 1936. grupa građana provodi bojkot židovskih trgovina u Ludbregu
- 1940. židovska zajednica u Ludbregu broji 82 duše
- 1941. progoni Židova, pljačka židovskih trgovina i kuća
- 1942. odvođenje Židova u logor Jasenovac, devastacija sinagoge
- 1944. posljednje ludbreške Židovke deportirane u logore
- 1945. povratak nekolicine Židova u Ludbreg
- 1947. zemljište sa ostacima sinagoge prodano privatnoj osobi

Literatura:

- Dretar, M., Antisemitizam u Ludbregu, Ha-Kol 107, Zagreb 2008.
- Dretar, M., Josef Leopold Deutsch, posljednji ludbreški rabin, Ha-Kol 114, Zagreb, 2010.
- Dretar, M., Kako su spašena dva židovska dječaka, Ha-Kol 123, Zagreb, 2012.
- Dretar, M., Novi hrvatski Pravednici među narodima: Drago i Dragica Šmidlehner iz Ludbrega, Hrvatski povijesni portal
- Dretar, M., Povijest ludbreške židovske zajednice, Podravski zbornik, Koprivnica, 2004.
- Dretar, M., Spašavanje židovske djece u Ludbregu, Ha-Kol 111, Zagreb 2011.
- Dretar, M., Tragedija obitelji Krajanski, Ha-Kol 118, Zagreb, 2011.
- Dretar, M., Tragom nestale židovske zajednice, Historia Varasdiensis, br. 1, Varaždin 2011.
- Dretar, M., Židovi u antifašističkom pokretu, Ha-Kol 109, Zagreb 2009.
- Dretar, M., Židovi u ludbreškom kraju, povijesno-demografski prilozi, Ludbreg 2010.
- Dretar, M., Život nakon smrti, Hrvatski povijesni portal
- Lončarić, M., Tragom židovske povijesti i kulture u Varaždinu, katalog, Varaždin, 2003.
- Winter, M.: Iz povijesti Ludbrega i okolice I-II, Ludbreg, 2000.